

Snažit se, abychom nezkaženě

Štěpán Kučera

„Tvrdí se, že děti si hrají, neboť je to vlastně příprava na práci, či na komunikaci, že je to forma učení. Já myslím, že hra není přípravou na nic, už ona sama je tou hodnotou,“ říká Aleš Palán, který letos na podzim vydal hned tři knihy rozhovorů, v nichž důležitou roli hraje právě hravost. Jsou to tituly *Náčelník*, rozmlouvání se zoologem, spisovatelem a poutníkem Miloslavem Nevrlým (vydalo nakladatelství Kazda), dále „dotazník osobnostem českého folku“ *Pětadvacet na pamětnou* (Galén) a nakonec rozhovory se „skrytými malíři“ *Muž, který sází borovici blatku* (Host).

V jednom našem starším rozhovoru jste řekl, že vás lákají periferie všeho druhu, zejména přechod mezi městem a krajinou. Proč? Souhlasil byste třeba se sociálním antropologem Radanem Haluzíkem, že „dnešní globalizace ovlivňuje více zapadlé periferie než centra a že právě tam lze spatřit záblesky možné budoucnosti“?

To je moc hezká a z mého pohledu optimistická věta, ale já bych si netroufl vepsat si ji na standartu. Obecně cítím spíš nedůvěru k zobecňujícím tvrzením, raději hledám něco konkrétního a to pak nechávám v prostoru znít.

Šumavská samotářka Martina Kyselová – nedávno bohužel zemřela – si vytvořila vlastní zvřecí utopii, měla louku plnou koz, husí, slepic, oslů a všelijaké další havěti. Zvřfata milovala, starala se o ně od rána do noci, často s člověkou na hlavě, každý den podnikala výpravu pro vodu, kterou na pozemku neměla. Bydlela v rozpadající se maringotce bez elektřiny a byla soustředěně šťastná. V těchto podmínkách dokázala dálkově vystudovat Vysokou školu zemědělskou.

Když se před lety začalo mluvit o vysychání půdy, zeptal jsem se jí na to. A ona – ačkoliv byla člověkem, který doslova žil v krajině – mi odpověděla, že vlastně neví, může prý mluvit jen za tu svou louku a snad ještě za remízek hned vedle. Ale už sousední louku, i když na ni zajde skoro každý den, zas tak dobře nezná. Tento přístup mě okouzli. Taková věrnost faktům a vlastní zkušenosti; nic slyšeného, žádné domy.

A ta periferie?

Zatímco Miloslav Nevrlý hledal samotu a nečekané zážitky v tehdy vysídlených Jizerských horách, já cosí podobného nacházím na periferiích, na tom území nikoho, kudy lidé procházejí, ale většinou mřfí kamsi dál – do města, do polí, do lesů. Na periferii není žádná paměťhodnost, žádný cíl, a tak tam může v několika málo

Aleš Palán je držitelem řady literárních ocenění, mimo jiné dvou cen Magnesia Litera.

Foto archiv Aleše Palána

šťastných okamžicích zaznít všechno.

Koncem 80. let jste se toulal Československem bez střechy nad hlavou. Zrodil se během těch „tuláckých roků“ váš zájem o samotáře a samorosty různého druhu?

Zřejmě ano, byl jsem v té době tulákem, člověkem pro mnohé nepochopitelným. Dalo mi to chuťnout ke svobodě, uvědomil jsem si svoje fyzické limity a potřebu postarat se o sebe – najít si obživu i zážitek. Nepracovat se tehdy nesmělo, tak mě čekal soud za příživu. Vyvázl jsem bez trestu, ale raději jsem se už zapojil do pracovního procesu – začal jsem dělat kopáče.

Vypadalo to, že toulací období je kdesi daleko, zejména když bolševik padl a já začal psát do novin a do knih. Až po desetiletích jsem si uvědomil, že například bratři Reynkové, s nimiž jsem dělal knihu *Kdo chodí tma-mi*, byli taky takoví solitéři, jen jsem je zastihl už v době, kdy byla tato rovina překryta až nábožnou úctou, kterou k nim mnozí chovali. Možná si se mnou Reynkovi začali povídat proto, že ve mně vvytušili něco společného, tedy okrajového.

Jak důležitý je pro vás v životě i v psaní prvek hry?

Ptám se samozřejmě s odkazem na poselství Karpatských her „Náčelníka“ Miloslava Nevrlého; ale hravost lze najít i u „skrytých malířů“ z *Muže, který sází borovici blatku* – no a folkaři z knížky *Pětadvacet na pamětnou* mají hraní přímo v „popisu práce“...

Já jsem dosti hravej. Tvrdí se, že děti si hrají, neboť je to vlastně příprava na práci, či na komunikaci, že je to forma učení. Já myslím, že hra není přípravou na nic, už ona sama je tou hodnotou. Přináší otevřenost, kterou v jeho devadesáti letech zažívám při společných procházkách s Miloslavem Nevrlým. Přináší schopnost žasnout, kterou obdivuji u Pavla Saláka, který nejen že sází borovici blatku, ale má systém dvanácti vymyšlených zemí, pro které kreslí architekturu, který mapoval takzvanou *Ztracenou zemi*, tedy ostrov původní krajiny uprostřed povrchového velkodolu, než ho sežrala velkorypadla... Dělá toho spoustu a v porovnání s ním si zas tak hravej nepřipadám. Mám co dohánět.

Mohli bychom se na chvíli zastavit u *Pětadvacet na pamětnou*, protože téhle knížce se dostává menší pozornosti než *Náčelníkovi* a *Borovici blatce*. Proč jste se rozhodl

udělat právě „dotazník osobnostem českého folku“?

Letos na podzim se to nějak sešlo, ale čtenáři se nemusí obávat: bude pauza. *Blatku a Náčelníka* pokládám za podstatné knihy, možná po několika letech za něco takzvaně velkého. *Pětadvacetka* je spíš „malá“, jsem o to raději, že se na ni ptáte.

Na periferii není žádná paměťhodnost, žádný cíl, a tak tam může v několika málo šťastných okamžicích zaznít všechno

Na folku jsem vyrůstal, kromě filmového klubu a antikvariátu to pro mě v době jihlavského dospívání byl jediný vhled do relativně otevřené kultury. Jinak se už moc nevracím, ale tentokrát jsem se ohlédl. Napadaly mě všelijaké otázky a přemýšlel jsem, jak jinak by na ně odpověděli třeba Vladimír Merta a Zuzana Michnová. A že nejen v samotných odpovědích, ale

i v těch rozdílech by byla kvalita. Zvolil jsem si číslo 25, dal dohromady právě takový počet dotazů a oslovil 25 písničkářů a písničkářek. Čtenáři se mě někdy ptají, proč v knize není ten či onen. Nechci být konkrétní, ale některé jsem tam prostě nechtěl, jiné odmítli. I tak ten výběr pokládám za reprezentativní a hlavně invenční. Tipněte si třeba, kdo na dotaz, jakou cizí skladbu by sám rád napsal, odpovídá, že *Internacionálu*.

„Vaši“ samotáři často rezignují na život, jak si ho obvykle představujeme, na kariéru nebo na konzumování nepotřebnosti, a zároveň projevují obrovskou činorodost – od výprav do hor po uměleckou tvorbu nebo třeba sázení borovice blatky. Je v tom podle vás nějaký protiklad?

Vždyt to známe už z *Bible*: „Pohleďte na ptactvo nebeské. Neseje, nežne, nesklízí do stodol a váš nebeský Otec je živí.“ Budiž, živí je, ale zároveň sebou to ptactvo musí pořádně mrskat, aby nezašlo hledem a mělo kam v bezpečí složit na noc hlavu. Pro naplněný život je asi potřeba obojí. Východní filosofie mluví o vyprázdněnosti vědomí, přinášející vnitřní mír. Jen párkrát v životě jsem se takovému pocitu přiblížil a bylo to opojné.

Ale je mi blízká i západní činorodost a cílevědomost. Věřím, že ne jeden z nás je složen z obou těchto protikladů. Ostatně já na protiklady moc nevěřím. Bývá to v různých testech: co je opakem lásky? Opravdu je to nenávisť? Není to třeba nezáměr, výsměch, či vazalství? Já zkrátka nevím, co je opakem lásky. Kdybych musel, tipl bych si, že láska žádný protiklad nemá.

V čem spočívá „osvobuzující moc umění“, jak o ní mluvíte v jednom rozhovoru v souvislosti s uměleckou tvorbou vašich respondentů?

V tom, že člověka, který něco takového dělá, a neočekává jakoukoliv reakci, jeho činnost plně prostoupí. Nemusí se obávat odmítnutí, zpochybnění, ani pochlebování, či dobře míněných rad. Dělá to jen pro věc samu, zdánlivě bez užitku. Taková cesta bývá nejpřímější. Osvobuzuje od očekávání a naplňuje smyslem, který nemůže nikdo narušit.

A co se „skrytými malíři“ z *Muže, který sází borovici blatku* udělá, když po vydání knihy vyjdou na světlo – mají své první výstavy, úspěšně vernisáže, ohlasy v médiích? Je to něco, po čem vskrty toužili, nebo naopak?

Netoužili po tom, ale nevadí jim to. Spíš jen neudělali nic pro to, aby své práce prezentovali, protože ten hlavní účel splnily ve chvíli, kdy vznikaly. Třeba Vlasta Vijačková, která si na začátku šedesátých let doma na vsi malovala komiksy vymyšlené rodiny. Neměla sourozence, ale v jejích sešitech mají táta s mámou dvě holčičky, které zažívají taková dobrodružství, jako že třeba zajedou společně do cukrárny! Odžívala si v těch kresbách něco, o čem snila, tedy se to svým způsobem i dělo. Dodnes jsou ty kresby dojemné a něžné.

Co vám vlastně všechny ty rozhovory s nekonvenčními osobnostmi přinášejí? Ještě jednou se vrátím k našemu předchozímu rozhovoru – řekl jste v něm, že hledáte „proměnu jednotlivce, nebo naopak jeho potvrzení, či nalezení východiska...“

V první řadě mi přinášejí nové přátele. Jsem v tomto směru možná hamižný, pořád jich nemám dost. Zrovna dnes jsem mluvil s chlapíkem, co cvičí tai-či; jeho mistr mu řekl: „Nevadí, že děláš chyby. Vadilo by, kdybys to dělal pořád stejně.“ Tohle je ta cesta k proměně, cíl, co je setvalou změnou, jistota, kterou přináší vývoj. Nejsnazší je dosáhnout toho na cestě – nemyšlím zájezd s cestovkou –, to pak jde všechno skoro samo. My, kteří máme v bytech své trvalé pobyty, se musíme o to víc snažit, abychom nezkaženě. No vidíte, jak zobecňuju, to by mě Martina hnala.